

УДК 342.61

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.24144/2307-3322.2023.80.1.98](https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.1.98)

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ПОТРЕБ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Ярема В.В.,
аспірант

Міжрегіональної Академії управління персоналом

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1401-0077>

e-mail: Yarema777@i.ua

Ярема В.В. Правове забезпечення формування ціннісних потреб військовослужбовців Збройних Сил України.

Мета статті – визначити сутність правового забезпечення формування ціннісних потреб військовослужбовців.

У статті з'ясовано, що необхідність нашої держави здійснювати ефективну відсіч повномасштабній російській збройній агресії вимагає перегляду системи формування ціннісних орієнтацій у військовослужбовців і військовозобов'язаних. При цьому процес вироблення таких цінностей має носити не довільний, а цілеспрямований характер, що потребує узгодження мети, основних форм, суб'єктів та об'єктів такої роботи на правовому рівні.

Аргументовано, що формування соціально-ціннісних потреб військовослужбовців виконує декілька функцій, пов'язаних із значенням цінностей для успішності проходження військової служби. Розкрито зміст означених функцій.

Визначено, що розвиток цінностей військовослужбовців у правовому аспекті доцільно розглядати як процес визначення та затвердження відповідно до компетенції суб'єктів нормотворчості основних цілей формування особистості осіб, які проходять військову службу. Такі цілі мають охоплювати сферу патріотичних цінностей як готовності присвятити своє життя служінню Батьківщині та готовності покласти всі сили для захисту її суверенітету та територіальної цілісності.

Зроблено висновок, що правове забезпечення формування ціннісних потреб військовослужбовців уявляє собою процес узагальнення, формулювання та затвердження найбільш важливих для несення військової служби властивостей особистості, які обумовлюють її патріотизм, можливість виконувати завдання у команді, спроможність до військового лідерства та до ефективного виконання наказів командирів/начальників. Частина ціннісних потреб особистості військовослужбовців знайшла своє закріплення у правових актах, які регламентують підготовку та проходження військової служби. З'ясовано, що сучасний період розвитку Збройних Сил України в умовах повномасштабної російської збройної агресії обумовлює необхідність змін у правових актах, якими визначено цілі формування особистості військовослужбовців. Потребують свого правового закріплення цілі формування військово-командних і військово-лідерських якостей, які відіграють важливу роль в ієрархії професійних цінностей військовослужбовців.

Ключові слова: цінності, ціннісні потреби, військовослужбовці, правове забезпечення, правове регулювання, національно-патріотичне виховання, військове лідерство.

Yarema V.V. Legal support for the formation of valuable needs of servicemen of the Armed Forces of Ukraine.

The purpose of the article is to determine the essence of legal support for the formation of value needs of military personnel.

The article found out that the need for our state to effectively repel full-scale Russian armed aggression requires a review of the system of formation of value orientations among military personnel and conscripts. At the same time, the process of developing such values should not be arbitrary, but purposeful in nature, which requires agreement on the purpose, main forms, subjects and objects of such work at the legal level.

Arguments are given that the formation of socio-value needs of military personnel performs several functions related to the importance of values for the success of military service. The content of the specified functions is disclosed.

The development of the values of military personnel in the legal aspect should be considered as a process of defining and approving, in accordance with the competence of the subjects of rule-making, the main goals of the formation of the personality of persons undergoing military service. Such goals should cover the sphere of patriotic values, such as the willingness to devote one's life to the service of the motherland and the willingness to do all one can to protect its sovereignty and territorial integrity.

It was concluded that the legal support for the formation of value needs of military personnel is a process of summarizing, formulating and approving the most important personality traits for military service, which determine their patriotism, the ability to perform tasks in a team, the ability to military leadership and to effectively carry out the orders of commanders/chiefs. Part of the value needs of the personality of military personnel has found its consolidation in the legal acts that regulate the training and completion of military service. It was found that the current period of development of the Armed Forces of Ukraine in the conditions of full-scale Russian armed aggression necessitates changes in legal acts that define the goals of the formation of the personality of military personnel. The goals of forming military command and military leadership qualities, which play an important role in the hierarchy of professional values of military personnel, need their legal consolidation.

Key words: values, value needs, military personnel, legal support, legal regulation, national-patriotic education, military leadership.

Постановка проблеми. Особливістю сучасного етапу розвитку правового забезпечення проходження військової служби є активізація процесів взаємопроникнення правових та моральних норм, якими регламентуються підготовка військовослужбовців, формування їх особистості, процеси національно-патріотичного виховання та розвитку професійно важливих якостей. Особлива увага нині приділяється розвитку ціннісної сфери військовослужбовців та військовозобов'язаних, адже готовність виконувати бойові завдання в умовах повномасштабної та тривалої російської збройної агресії значним чином залежить від вмотивованості особи, а сама мотивація є наслідком існування відповідних соціально-ціннісних орієнтацій. Прикладом впливу ціннісних орієнтацій на поведінку військовослужбовців є готовність до участі у бойових діях. Військовозобов'язані, які в перші дні після початку російської повномасштабної збройної агресії добровільно з'явилися до територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, до військових частин Сил територіальної оборони Збройних Сил України, мали сформовану систему патріотичних та громадських цінностей, яка обумовила їх соціально відповідальну поведінку.

Необхідність нашої держави здійснювати ефективну відсіч повномасштабній російській збройній агресії вимагає перегляду системи формування ціннісних орієнтацій у військовослужбовців і військовозобов'язаних. При цьому процес вироблення таких цінностей має носити не довільний, а цілеспрямований характер, що потребує узгодження мети, основних форм, суб'єктів та об'єктів такої роботи на правовому рівні. У поєднанні з численними прогалинами у нормативно-правових актів в означеній сфері, а також з недостатністю теоретичних напрацювань вказане слугує підтвердженням актуальності теми правового забезпечення формування ціннісних орієнтацій військовослужбовців Збройних Сил України й обумовлює актуальність цієї статті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання правового забезпечення національно-патріотичного виховання, формування професійно важливих якостей військовослужбовців, їх правової культури розглядали у своїх роботах Н. Варивода [1], Ю. Загуменна [2], З. Коваль [3], Л. Крамаренко [4], В. Нагорна [5], С. Сьомін [6], М.Цимбалюк [7], І. Шопіна і В. Воловик [8], Т. Яценко [9] та інші вчені. Однак правове забезпечення формування ціннісних потреб військовослужбовців ще не знайшло свого повного висвітлення у теоретико-методологічних працях.

Мета статті – визначити сутність правового забезпечення формування ціннісних потреб військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування соціально-ціннісних потреб військовослужбовців виконує декілька функцій, пов'язаних із значенням цінностей для успішності проходження військової служби. По-перше, це функція професійної військової ідентифікації, на розвиток якої спрямована велика кількість військових ритуалів та спеціальних ознак, включаючи носіння військової форми, порядок присвоєння військових звань, тощо. Однак військові ритуали

та ознаки самі по собі не замінюють цінності особистості, за їх допомогою формується особлива поведінка військовослужбовців, яка, у свою чергу, позначається на ієрархії їх життєвих цінностей. По-друге, це функція військової консолідації, яку слід розуміти як високий рівень інтеграції військових колективів, згуртування навколо військових лідерів для досягнення спільної мети, якою у теперішній час є перемога над противником. По-третє, цінності виконують у військовому професійному середовищі функцію адаптації, тобто засвоєння вимог військової професії та підвищення ефективності діяльності військовослужбовця в різних ситуаціях, у тому числі і в бойовій обстановці.

Відображення цінностей у праві найбільш виразно простежується у прихильників напряду природного права, в якому означений феномен людського розвитку розуміється значно ширше, ніж система правових приписів держави, включаючи правові ідеї, правові принципи та правові цінності. Однак між цінностями особистості і правовими цінностями існує низка відмінностей, зокрема те, що правові цінності можуть віддзеркалюватися на рівні особистості та ставати її власними особливостями завдяки процесу внутрішньої інтеріоризації. Право як суспільний феномен, з одного боку, виникає в свідомості соціальних груп та легітимізується завдяки спеціальному порядку затвердження законодавчих та підзаконних актів. З іншого боку, право існує як система уявлень індивідуумів о справедливості, підкріпленій відповідною системою правового забезпечення, і ці уявлення відображаються у ціннісній структурі особистості. Отже, саме особистість людини є джерелом правових ідей і правових норм (з урахуванням такого фактору, як спеціальний порядок прийняття останніх суб'єктами нормотворчості). Однак, у свою чергу, право відображується на рівні особистості людини, породжуючи складні зв'язки між її потребами та інтересами, розташованими у певній ієрархії.

Розвиток цінностей військовослужбовців у правовому аспекті доцільно розглядати як процес визначення та затвердження відповідно до компетенції суб'єктів нормотворчості основних цілей формування особистості осіб, які проходять військову службу. Такі цілі мають охоплювати сферу патріотичних цінностей як готовності присвятити своє життя служінню батьківщині та готовності покласти всі сили для захисту її суверенітету та територіальної цілісності. Необхідність розвитку означених цінностей знайшла своє закріплення у Законі України «Про військовий обов'язок і військову службу», ч. 1 ст. 8 якого визначає, що підготовка громадян України до військової служби включає національно-патріотичне виховання [10]. Сфера військово-колективних цінностей передбачає формування довіри і взаємної виручки у військових колективах. Оскільки військові професії мають таку особливість, як командне здійснення більшості видів діяльності, від належного рівня комунікації, заснованій на взаємоповазі та взаємодопомозі, залежить як успішність виконання бойових завдань, так і збереження життя та здоров'я військовослужбовців. Як справедливо зазначають Я. Мацегора, І. Приходько й О. Колесніченко, бути членом команди – бути здатним покладатися на побратима, довіряти товаришу по зброї; бути таким, на якого можуть покластися побратими (компетентним, чесним, вірним, дисциплінованим, передбачуваним для товариша); поважати побратимів і командира, чітко виконувати накази, тому що вони є основою керованості підрозділу, основою зосередження сил усього підрозділу на виконанні завдання та коригування сил різних підрозділів; використовувати гумор для підтримки і стимуляції розвитку побратимів, а не для їх приниження; не допускати дискримінації товаришів по зброї за національністю, расою, статтю тощо; бути прикладом і помічником для новобранців [11, с. 130].

Правовим джерелом військово-колективних цінностей виступають статuti Збройних Сил України, в яких визначаються особливості відносин між військовослужбовцями, вирішення конфліктних ситуацій, які виникають в процесі військової служби заходи заохочення за зразкову поведінку і покарання за порушення правових приписів. Разом з тим, безумовно, зміст цих правових документів певною мірою слід визнати застарілим, нова військово-політична реальність, в якій нині знаходяться Збройні Сили України та інші військові формування, потребує принципово нових правових актів, в яких було б відображено притаманні сучасному етапу розвитку сил оборони та української держави цілі та цінності.

Сфера військово-лідерських цінностей охоплює процеси формування нового покоління командирів/начальників, які здійснювали б процеси військового управління відповідно до сучасних уявлень та принципів військової науки, з урахуванням необхідності збереження життя і здоров'я військовослужбовців під час виконання бойових завдань. Військове лідерство розуміється як цілеспрямований вплив військовослужбовців різних категорій у повсякденній, службовій, на-

вчальній і бойовій діяльності, а також в неупорядкованих (нестандартних, критичних) ситуаціях на особовий склад шляхом підтримання довіри і поваги, надання мети, спрямування на її досягнення, забезпечення дисципліни і мотивації до виконання завдань за призначенням та вдосконалення Збройних сил України як суспільного інституту. Головними умовами успішного здійснення військового лідерства є формування професійних навиків, особистої гідності, колективної взаємоповаги, дотримання засад воїнської культури, створення позитивної морально-психологічної атмосфери у військовому середовищі, показ прикладів солідарної підтримки і побратимства, стійкої мотивації щодо досягнення поставленої мети, проявлення відкритості та щирості у взаємовідносинах на основі налагодження внутрішніх комунікацій [12]. Додамо, що цінності військового лідерства охоплюють також широкий блок якостей, пов'язаних із усвідомленням необхідності виконання норм міжнародного гуманітарного права, вимог законодавства України.

Висновки. Правове забезпечення формування ціннісних потреб військовослужбовців уявляє собою процес узагальнення, формулювання та затвердження найбільш важливих для несення військової служби властивостей особистості, які обумовлюють її патріотизм, можливість виконувати завдання у команді, спроможність до військового лідерства та до ефективного виконання наказів командирів/начальників. Частина ціннісних потреб особистості військовослужбовців знайшла своє закріплення у правових актах, які регламентують підготовку та проходження військової служби. Однак сучасний період розвитку Збройних Сил України в умовах повномасштабної російської збройної агресії обумовлює необхідність змін у правових актах, якими визначено цілі формування особистості військовослужбовців. Потребують свого правового закріплення цілі формування військово-командних і військово-лідерських якостей, які відіграють важливу роль в ієрархії професійних цінностей військовослужбовців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Варивода Н.А. Виховання моральних цінностей громадянина-патріота у педагогічній літературі та нормативно-правових документа. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія.* 2017. Вип. 267. С. 33–39.
2. Загуменна Ю. Національно-патріотичне виховання поліцейських як невід'ємна складова забезпечення внутрішньої безпеки України. *Suprematia Dreptului.* 2017. № 3. С. 173–177.
3. Коваль З. Нормативно-правові механізми формування управлінської моделі національно-патріотичного виховання населення України. *Актуальні проблеми державного управління.* 2016. Вип. 3. С. 47–51.
4. Крамаренко Л.Д. Національно-патріотичне виховання в умовах суспільних змін: правовий аспект. *Духовно-історичні засади розвитку української нації: матеріали п'ятої наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Хмельницький, 15–16 листоп. 2017 р.).* Хмельницький, 2018. С. 133–139.
5. Нагорна В. Національно-патріотичне виховання як складова правового статусу громадянина України (теоретико-правові аспекти). *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Юридичні науки.* 2018. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadrurn_2018_1_7.
6. Сьомін С.В. Проблеми патріотичного виховання в Україні: теоретико-методологічний та правовий аспект. *Стратегічні пріоритети.* 2016. № 2. С. 96–105.
7. Цимбалюк М.М. Філософсько-правові інтенції інтеграційного формування національної свідомості. *Вісник Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого».* Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2015. № 1. С. 34–42.
8. Шопіна І., Воловик В. Поняття, ознаки та структура правової культури військовослужбовців. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки.* 2020. № 2. С. 47–49.
9. Ященко Т.І. Парадигма формування національно-культурної ідентичності сучасної молоді: теоретико-методологічні засади. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України за 2017 рік.* Івано-Франківськ, 2018. Вип. 6. С. 342–349.

10. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>.
11. Мацегора Я.В., Приходько І.І., Колесніченко О.С. Особливості цінностей військовослужбовців Національної гвардії України *Честь і закон*. 2022. № 2 (81). С. 127–137.
12. Доктрина розвитку військового лідерства у Збройних Сил України: Затверджена начальником Генерального штабу Збройних Сил України 1 грудня 2020 року. URL: https://dovidnykmpz.info/wp-content/uploads/2020/12/Doktryna_rozvytku_viys-kovoho_liderstva_v_Zbroynykh_sylakh_Ukrainy_compressed.pdf.